

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1977 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1978

INSTITUT OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEMICAL BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1977

VILNIUS

1978

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1977

VILNIUS

1978

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД 1977

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1978

Redakcinė kolegija

Jonas DOBROVOLSČAS, Vytautas MERKYS, Vacys MI-
LIUS, Giedrė NIUNKIENĖ, Rita STRAZDŪNAITĖ (sek-
torė), Henrikas ŠADŽIUS, Adolfas TAUTAVIČIUS, Bro-
nius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius), Regina
ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Išleista pagal LTSR MA Istorijos instituto užsakymą

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ. ГОД 1977
На литовском языке
Вильнюс, «Мокслас», 1978 г.

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS, 1977

Redaktorės: A. Bendorienė, S. Ivanovienė. Viršelio dailininkas R. Di-
chavičius. Meninis redaktorius A. Žvilius. Techninė redaktorė N. Ma-
rozaitė. Korektorės: A. Sidarkevičienė, L. Balaikienė.

IB 734

Duota rinkti 1978.IX.4. Pasirašyta spausdinti 1978.XII.26. LV 11591.
Popierius: spaudos Nr. 1, form. 70×90¹/₁₆. 14,63 sp. l. 16,88 apsk. l. l.
Tiražas 1500 egz. Kaina 2,60 rb. Leidykla „Mokslas“, Vilnius, Žvaigž-
džių g. 23. Spausdino „Pergalės“ sp., Vilnius, Latako g. 6.
Užsak. Nr. 6106.

M 10604—232 Z—78
M 854(10)—78

© LTSR MA Istorijos institutas, 1978

MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA

Disertacijos

1977 m. APGINTOS ISTORIJOS KANDIDATO DISERTACIJOS

1. Baliulytė Julė (g. 1947 m.), Partijos istorijos in-to prie Lietuvos KP CK j. m. b. Dis. tema — „Lietuvos ir Vokietijos Komunistų partijų bendradarbiavimas 1918—1940 metais“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. k. M. Tamošiūnas.

Apginta 1977.XI.16 Specializuotoje Taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.05) prie VVU. Oficialūs oponentai: ist. dr. B. Vaitkevičius ir ist. k. P. Štaras. Įstaiga recenzentas: VVPI TSKP istorijos katedra.

2. Ba už a Česlovas-Siktas (g. 1942 m.), VVU TSKP istorijos katedros dėst. Dis. tema — „Buržuazijos savitarpio prieštaravimų panaudojimas Lietuvos KP antifašistinėje kovoje 1926—1940 m.“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. dr. prof. K. Navickas.

Apginta 1977.VI.22 Specializuotoje Taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.05) prie VVU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. M. Burokevičius ir ist. k. doc. I. Lempertas. Įstaiga recenzentas: Partijos istorijos in-tas prie Lietuvos KP CK.

3. B o g u š a u s k a s Juozas-Romualdas (g. 1940 m.), Partijos istorijos in-to prie Lietuvos KP CK vyr. m. b. Dis. tema — „Partinis vadovavimas Lietuvos komjaunimui išvystyto socializmo sąlygomis (1966—1975 m.)“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. dr. prof. K. Surblys.

Apginta 1977.VI.15 Specializuotoje Taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D. 061.05) prie VVU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. M. Burokevičius ir ist. k. e. p. doc. O. Pakėnienė. Įstaiga recenzentas: Kauno PI TSKP istorijos katedra.

4. G r i g a i t y t ė Aldona (g. 1938 m.), Partijos istorijos in-to prie Lietuvos KP CK j. m. b. Dis. tema — „Partinis vadovavimas Tarybų Lietuvos vietinei spaudai 1944.VII.—1953 m.“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. dr. B. Vaitkevičius.

Apginta 1947.IV.20 Specializuotoje Taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.05) prie VVU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. M. Burokevičius ir ist. k. S. Makauskas. Įstaiga recenzentas: Vilniaus aukštoji partinė mokykla.

5. K r a s t i n i e n ė Liucija (g. 1923 m.), Kauno PI TSKP istorijos katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos KP vadovavimas liaudies kontrolės organų veiklai išvystyto socializmo sąlygomis“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. dr. prof. M. Burokevičius.

Apginta 1977.I.19 Specializuotoje Taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.05) prie VVU. Oficialūs oponentai: ist. dr. B. Vaitkevičius ir ist. k. E. Jančauskas. Įstaiga recenzentas: Partijos istorijos in-tas prie Lietuvos KP CK.

6. L a p i n s k i e n ė Aldona (g. 1931 m.), Lietuvos veterinarijos akad. Marksizmo-leninizmo katedros vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos KP veikla, rengiant, paskirstant, ir auklėjant gyvulininkystės darbuotojus 1959—1963 m.“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. k. doc. S. Čepulienė.

Apginta 1977.IV.20 Specializuotoje Taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.05) prie VVU. Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. V. Germanas ir ist. k. doc. V. Bartuška. Įstaiga recenzentas: Lietuvos žemės ūkio akademija.

7. Stančinskij G. A. (g. 1929 m.), TSRS Vidaus reikalų Aukštosios partinės mokyklos vyr. dėst. Dis. tema — „Lietuvos Komunistų partijos veikla respublikos jaunimo karinio-patriotinio auklėjimo srityje laikotarpiu tarp TSKP XXIII ir XXV suvažiavimų“ (07.00.01 — TSKP istorija). Moksl. vad. ist. k. N. Žukauskienė.

Apginta 1977.X.12 Specializuotoje Taryboje istorijos daktaro laipsniams teikti (D.061.05) prie VVU. Oficialūs oponentai: ist. dr. B. Vaitkevičius ir ist. k. V. K. Čečet. Įstaiga recenzentas: S. M. Budiono Ryšių karinės akad. TSKP istorijos ir partinio-politinio darbo katedra.

8. Vidmantas Edvardas (g. 1929 m.), Lietuvos MA Istorijos in-to j. m. b. Dis. tema — „Socialdemokratų periodinė spauda ir darbininkų judėjimas Lietuvoje 1895—1907 m.“ (07.00.02 — TSRS istorija). Moksl. vad. ist. dr. B. Vaitkevičius.

Apginta 1977.III.25 Lietuvos TSR MA Istorijos in-to Specializuotoje Mokslinėje Taryboje istorijos mokslų kandidato laipsniams teikti (07.00.01 — TSKP istorija). Oficialūs oponentai: ist. dr. prof. S. Vansevičius ir ist. k. doc. E. Griškūnaitė. Įstaiga recenzentas: VVU Lietuvos TSR istorijos katedra.

Ona Adomonienė

Konferencijos, pasitarimai, simpoziumai

SPRENDŽIAMOS BALŲ ETNINĖS ISTORIJOS PROBLEMOS

1977.III.29—30 Latvijos TSR MA Istorijos in-to rūpesčiu Rygoje įvyko konferencija, turėjusi tikslą apibendrinti antropologų, etnografų, tautosakininkų, kalbininkų ir istorikų baltų etninės istorijos tyrinėjimų rezultatus.

Konferencijoje perskaityti 46 pranešimai¹. Plenariniuose posėdžiuose daugiausia dėmesio skirta bendrosioms baltų problemoms. Tai E. Mugurevičiaus (Ryga) ir A. Tautavičiaus (Vilnius) pranešimas „Baltų tautų etnogenezės archeologinių tyrimų būklė ir uždaviniai“, V. Sedovo (Maskva) — „Baltai ir slavai senovėje (I tūkstantm. pr. m. e.— I m. e. tūkstantm.)“, L. Terentjevovos (Maskva) — „Pabaltijo tautų materialinės kultūros istorinio-etnografinio kartografavimo problemos“, S. Cimermanio (Ryga) ir V. Morķūno (Vilnius) — „Apie istorinių-etnografinių sričių susidarymą Latvijoje ir Lietuvoje“, R. Denisovos (Ryga) — „Baltų genezė (antropologijos duomenimis)“. Be to, tautybių susidarymo procesams buvo skirtas R. Kulikauskienės (Vilnius) pranešimas „Lietuvių tautybės susiformavimas (archeologiniais duomenimis)“ bei T. Zeido (Ryga) — „Latvių tautos formavimosi atspindys rašytiniuose šaltiniuose“.

Iš antropologijos-archeologijos, etnografijos ir folkloro—lingvistikos sekcijose skaitytų 38 pranešimų 7 perskaitė mūsų respublikos atstovai. Genetinius klausimus lieté G. Česnyš ir I. Papreckienė (Vilnius) pranešime „XIV—XVII a. Lietuvos gyventojų antropologinė diferenciacija pagal odontologinius, metrinčius ir diskrečiai-variujojančius kaukolės požymius“. Baltų genezei skirti A. Tautavičiaus (Vilnius) pranešimas („Baltų gentys Lietuvos teritorijoje I m. e. tūkstantm.“, R. Rimantienės — „Baltų formavimosi klausimu“, A. Vanago (Vilnius) — „Maksimalus baltiškų hidronimų arealas ir baltų kilmės problema“, V. Rimšos (Kaunas) — „Kai kurie kalbos duomenys apie baltų etnogenezę“. Ryšių tarp kaimyninių tautų poveikis materialinės kultūros raidai buvo nagrinėjamas A. Vyšniauskaitės (Vilnius) pranešime „Lietuvių linininkystės inventorių etninių kontaktų požūriū“ ir R. Merkienės (Vilnius) — „Baltarusijos—Latvijos—Lietuvos pasienis gyvulininkystės inventoriaus duomenimis (XIX a. pab.—XX a.)“.

Baigiamajame plenariniame posėdyje buvo keliama mintis, kad į sekančią baltų etninei istorijai skirtą konferenciją būtų pakviesti baltų genčių tyrinėtojai iš Lenkijos bei kitų užsienio šalių mokslo centrų.

R. Merkienė

¹ Pranešimų tezės paskelbtos atskiru leidiniu: Проблемы этнической истории балтов. Рига, 1977.

IŠKILMINGAS MOKSLINĖS TARYBOS POSĖDIS

1977.XI.4 Istorijos in-to salėje įvyko iškilmingas Mokslinės tarybos posėdis, skirtas Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 60-osioms metinėms pažymėti. Prezidiume — Institutu vadovai, visuomeninių organizacijų atstovai, svečiai — MA partinio komiteto sekretorius akad. A. Buračas, LKP CK atsakingas darbuotojas N. Germanas, LTSR MA Visuomenės mokslų skyriaus mokslinis sekretorius P. Dičius.

Įžanginiu žodžiu Tarybos posėdį pradėjo In-to direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams ist. dr. prof. M. Jučas, apibūdinęs Spalio socialistinės revoliucijos pasaulinę istorinę reikšmę, jos vaidmenį Lietuvos liaudies kovų už laisvę istorijoje.

Ist. dr. B. Vaitkevičius padarė pranešimą tema „Didysis Spalis ir Lietuvos Tarybų valdžia“. Pranešime buvo pabrėžta, kad kova už Tarybų valdžią Rusijoje (1917) ir Lietuvoje (1918) buvo to paties revoliucinio proceso įvykiai. Pranešėjas parodė revoliucinės situacijos susidarymą Lietuvoje, darbininkų įsijungimą į revoliucinę kovą, nusakė Tarybų valdžios Lietuvoje kūrimosi etapus, įgyvendintus esminius socialinius-ekonominius pertvarkymus. Atkreiptas dėmesys į tai, kad 1919 m. karas proletarinės revoliucijos iškovojimams Lietuvoje ginti buvo klasinis, pilietinis karas, o ne išsivaduojamasis, kaip kad bando teigti buržuaziniai istorikai.

Ist. k. H. Šadžiaus pranešimo tema — „Socialistinės visuomenės susiformavimas Lietuvoje“. Pranešėjas suformulavo du socialistinės visuomenės raidos Lietuvoje etapus: a) pradinis etapas — 1940—1947 metai, b) baigiamasis etapas — 1948—1951 metai. Pirmajame etape keitėsi klasinė visuomenės struktūra, pakito klasių ir socialinių sluoksnių savitarpio santykis, stabilizavosi nauji socialistiniai santykiai. Tačiau išliko pagrindinis pereinamojo laikotarpio prieštaravimas — prieštaravimas tarp augančio socializmo ir nugalėto, bet dar galutinai nepanaikinto kapitalizmo. Antrajame etape, įvykdžius kolektyvizaciją, likvidavus buožiją kaip klasę, tęsiant respublikos industrializaciją, vykdant socialistinę kultūrinę revoliuciją, socialistiniai santykiai, anksčiau apėmę tik dalį visuomenės, apėmė ją visą, visas ekonomikos šakas, visuomeninius santykius, politiką ir ideologiją. Pasibaigė pereinamasis iš kapitalizmo į socializmą laikotarpis. Kartu tai buvo naujo išsivysčiusios socialistinės visuomenės formavimosi etapo pradžia.

Mokslinės tarybos posėdį, skirtą Didžiojo Spalio socialistinės revoliucijos 60-osioms metinėms pažymėti, baigė In-to direktorius B. Vaitkevičius.

S. Vaitiekus

LIETUVOS IR BALTARUSIJOS JAUNŪJŲ ISTORIKŲ KONFERENCIJA

1977.XII.15 Istorijos in-to konferencijų salėje įvyko Lietuvos ir Baltarusijos TSR MA Istorijos institutų organizuota I tarprespublikinė jaunųjų istorikų konferencija, skirta Didžiojo Spalio socialistinės revoliucijos 60-osioms metinėms pažymėti.

Konferenciją pradėjo In-to direktorius ist. dr. B. Vaitkevičius. Baltarusijos akademijos istorikų vardu konferencijos dalyvius sveikino In-to direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams ist. dr. I. Marčėnka. Svečiai — LKP CK Mokslo ir mokymo skyriaus atsakingi darbuotojai A. Jakaitis ir N. Germanas, LTSR MA Visuomenės mokslų skyriaus mokslinis sekretorius teisės kand. P. Dičius.

Plenarinius pranešimus skaitė ist. kandidatai N. Ivanovas ir K. Strumskis. Pirmojo pranešimo tema — „Didžiojo Spalio idėjų poveikis, stiprinant baltarusių ir lietuvių tautų draugystę 1917—1958 metais“, antrojo — „Lietuvos ir Baltarusijos TSR bendradarbiavimas brandaus socializmo sąlygomis (1959—1975 m.)“.

Jaunieji istorikai perskaitė 20 pranešimų. LTSR MA Istorijos in-to jaunieji mokslininkai skaitė tokius pranešimus: V. Ulevičius — „Lietuvos TSR bendradarbiavimo su broliškomis respublikomis nušvietimas tarybinių lietuvių istorikų darbuose“, S. Vaitiekus — „TSRS tautų draugystės propaganda Lietuvos TSR jaunimo periodinėje spaudoje devintojo penkmečio metais“, F. Žigaras — „Lietuvos TSR ekonominis bendradarbiavimas su są-

junginėmis respublikomis pramonės srityje (1966—1975 m.)", P. Arlauskas — „Kolūkinės gamybos pakilimas baigiamuoju socializmo statybos laikotarpiu (1952—1958 m.)", A. Vissockis — „Lietuvos TSR kolūkių elektrifikavimas 1965—1975 metais", B. Puzinavičius — „Pramoninė kooperacija Lietuvoje 1944—1950 metais", A. Šoliūnas — „Lietuvos TSR gyventojų piniginių pajamų augimas devintojo penkmečio metais", E. Grunskis — „Tarybų Lietuvos darbininkai stalybininkai socializmo kūrimo ir vystymo laikotarpiu (1940—1958 m.)", J. Rekešius — „Lietuvos profsąjungų veikla įtraukiant darbo žmones į judėjimą už komunistinę pažiūrą į darbą (1959—1970 m.)", M. Kurauskaitė — „Vilniaus universiteto studentai baltarusiai — revoliucinio judėjimo dalyviai 1926—1936 metais".

Baltarusiai skaitė tokius pranešimus: O. Libezinas — „Darbininkų komunistų dalyvavimas Baltarusijos KP partinių komitetų veikloje brandaus socializmo laikotarpiu", V. Grigorjeva — „Komunistinio darbo mokyklų vaidmuo, formuojant visapusiškai išsivysčiusią asmenybę", L. Burceva — „Gamybinių kolektyvų narių moralinis auklėjimas aštuntojo penkmečio metais (Baltarusijos TSR mašinų statybos ir metalo apdirbimo pramonės pavyzdžiu)", V. Jakubovskis — „Baltarusijos profsąjungų vaidmuo, keliant darbininkų klasės gerbūvį 1926—1937 metais", N. Tokarevas — „Iš Baltarusijos TSR Mokslų Akademijos sukūrimo istorijos", V. Šadiro — „Baltarusijos Padvinės ankstyvojo geležies amžiaus tyrinėjimai", O. Trusovas — „Baltarusijos architektūrinių paminklų archeologiniai tyrinėjimai", V. Bogomolnikovas — „Radimičių senovės tyrinėjimai Tarybų valdžios metais", O. Levko — „Feodalinio Vitebsko tyrinėjimai", V. Vergej — „Kraštotylinė archeologija Baltarusijoje trečiajame dešimtmetyje".

Konferencijoje skaitytus pranešimus apibendrino I. Marčėnka ir K. Strumskis. Priimtoje rezoliucijoje rekomenduojama ir ateityje rengti panašias jaunųjų mokslininkų konferencijas. Šios konferencijos medžiaga išleista atskiru leidiniu «Материалы научной конференции молодых историков Литвы и Белоруссии». (V., 1977), kuriame išspausdinti 25 jaunųjų mokslininkų pranešimai.

S. Vaitiekus

ETNOGRAFŲ 1977 METŲ KONFERENCIJA

1977 m. gruodžio 28 d. Istorijos in-te įvyko XIII ataskaitinė konferencija, skirta 1975—1976 m. etnografiniams tyrinėjimams aptarti. Konferenciją pradėjęs ist. kand. V. Morkūnas pažymėjo, kad etnografi šiuo renginiu prisideda prie mūsų šalies jubiliejaus — Spalio 60-mečio — pažymėjimo.

Konferencijoje dalyvavo Istorijos in-to etnografi, aukštųjų mokyklų dėstytojai, muziejininkai ir kraštotylininkai. Perskaityta 10 pranešimų.

V. Morkūnas (Istorijos in-tas) pranešime „Respublikos etnografų veikla 1975—1976 metais" nurodė, kad respublikos mokslo ir mokymo įstaigų etnografi tyrinėja dvi pagrindines problemas: 1) istorinės raidos ir perėjimo iš vienos socialinės-ekonominės formacijos į kitą dėsningumai ir 2) socializmo ir komunizmo kūrimo istorija. Šiuo metu nagrinėjamos trys temos: Lietuvos valstiečių materialinės ir dvasinės kultūros istorija, Lietuvos socialistinio kaimo kultūra ir buitį ir Lietuvos pramonės darbininkų dvasinė kultūra socializmo laikotarpiu. Pranešėjas apibūdino per ataskaitinį laikotarpį šiomis temomis paskelbtus etnografų darbus.

V. Stanikūnas (Liaudies buities muziejus) pranešime „Liaudies buities muziejus šiandien ir tolesnės raidos perspektyvos" supažindino su muziejaus raidos etapais per jo gyvavimo dešimtmetį, pažymėdamas muziejaus organizacijos parengiamąjį darbą, muziejaus kūrimo principus, muziejaus architektūros objektų bei buitinių kompleksų statybos planus ir jų išsidėstymą dabar atskiruose etnografiniuose sektoriuose. Pranešėjas nušvietė tolesnes muziejaus perspektyvas: miestelio fragmento atkūrimą, jo atskirus pastatus pritaikant atrakcionams, taip pat muziejaus teritorijos pavertimą vertingą dendrologiniu parku.

V. Milius (Istorijos in-tas) pranešime „Lietuvių literatūros draugijos etnografiniai rinkiniai ir jų populiarinimas" nušvietė šiuos klausimus: etnografinių dalykų kaupimą, jų populiarinimą įvairių parodų progomis ir Lietuvių namo įkūrimo istoriją. Buvo išryškintas LLD pirmūninko J. Kursaičio vaidmuo šiame darbe.

I. Butkevičiaus (Istorijos in-tas) pranešime „Lietuvos šiuolaikinio kaimo gyvenviečių tyrimo klausimai“ pažymėti svarbiausi tyrinėtojų iškilę klausimai, susiję su naujųjų kaimo gyvenviečių tyrimais. Pranešėjas pabrėžė, jog kaimo gyvenviečių projektuotojai, norėdami, kad naujosios gyvenvietės atspindėtų etnografinių Lietuvos sričių liaudies architektūros ypatumus, turėtų glaudžiau bendradarbiauti su etnografais.

V. Kulikauskienės (Istorijos in-tas) pranešime „Užnemunės kolūkiečių interjero tyrinėjimai“ buvo pateikti kai kurie preliminariai tyrinėjimų duomenys apie kolūkiečių gyvenamųjų patalpų apstatymą, apdailą ir dekorą. Apibendrinama pranešėja pabrėžė, kad šiandieninio kolūkiečių butų interjero raidą nulemia dėsningas materialinio gerbūvio kilimas ir kaimo socialinės struktūros kitimas.

R. Merkienė (Istorijos in-tas) pranešime „Kapojų gamyba Lietuvoje XIX—XX a.“, panaudojusi archyvinę medžiagą, senąją literatūrą ir pačios surinktus lauko duomenis Lietuvoje, Latvijoje ir vakarų Baltarusijoje nagrinėjo šerimą kapojais Lietuvoje ir kaimyniniuose kraštuose XIX—XX a. bei išanalizavo jiems gaminti naudotų įrankių tipus ir jų raidą bei paplitimą minėtu laikotarpiu.

K. Čerbulėnas (Statybos ir architektūros in-tas) pranešime „Nūdienos liaudiškųjų paminklų kompozicijos ypatybės“ aiškino liaudies meistrų pastaraisiais metais sukurtų monumentaliosios skulptūros ir mažosios architektūros paminklų liaudiškus bruožus, nurodęs, jog ateityje reikėtų skelbti tematinis konkursus ir tinkamai parinkti vietą liaudies meistrų darbams.

J. Laniauskaitė (Istorijos in-tas) pranešime „Šlajų konstrukcija ir forma XIX a. pabaigoje—XX amžiuje“ nagrinėjo valstiečių šlajų — vieno iš rogių tipų, atėjusių galbūt į Lietuvą per Lenkiją ir Prūsiją vėliau ir išstūmusių archaiškesnes roges, panašias savo konstrukcija į Rytų Europos tipo roges — terminijos paplitimą, šlajų konstrukcijos ir formos raidą bei paplitimą XIX a. pabaigoje—XX a. pirmojoje pusėje, taip pat pakinkymo į šlajas būdus Lietuvoje ir kaimyninėse šalyse.

A. Vyšniauskaitė (Istorijos in-tas) pranešime „Rytų Lietuvos ir vakarų Baltarusijos linų sėjos papročių analogijos XIX a. antrojoje pusėje—XX a. pradžioje“, remdamasi literatūra ir pačios surinkta medžiaga Lietuvoje ir vakariniuose bei šiauriniuose Baltarusijos rajonuose, nustatė lietuvių ir baltarusių linų sėjos papročių analogijas, pažymėdama, kad XX a. pradžioje tikėjimas agrarine magija linų sėjos papročiuose vakarų Baltarusijoje buvo gyvesnis negu Lietuvoje.

P. Kalnėnas (Istorijos in-tas) pranešime „Kai kurie Lietuvos VRE darbininkų šeimos narių tarpusavio santykių klausimai“ pateikė būdingiausių šiuolaikinių Lietuvos VRE dirbančiųjų šeimos narių tarpusavio santykių analizę, paliesdamas šeimos galvos, šeimos biudžeto tvarkymo, kai kuriuos šeimos narių bendravimo klausimus. Pranešėjas pažymėjo, kad šeimoje vis stiprėja jos narių lygiateisiškumas, tačiau kartu pastebėta, kad šeimos narys, daugiausia užsiimantis šeimos reikalų tvarkymu, yra šeimos galva, kad šeimos biudžeto tvarkyme svarbesnį vaidmenį vaidina moteris, kuriai ir namų ruošoje tenka didžiausias krūvis.

Dalis pranešimų buvo iliustruota spalvotomis skaidrėmis, nuotraukomis, brėžiniais ir žemėlapiais.

Diskusijose kalbėję V. Morkūnas, A. Vyšniauskaitė, V. Milius, G. Tallat-Kelpšaitė-Niunkienė, S. Overaitė, A. Raulinaitis, V. Skuodis, V. Mačiekus pažymėjo aukštą teorinį konferencijos lygį, pabrėžė respublikos etnografų tyrinėjimų krypties teisingumą, organišką praeities jungimą su tarybinio gyvenimo šiandiena, iškelė būtinumą kartu tyrinėti ir LTSR gyvenančių nacionalinių mažumų etninius kultūros bruožus, kvietė muziejininkus aktyviau dalyvauti moksliniuose tyrinėjimuose, daugiau kreipti dėmesio į aprašomosios ir ikonografinės medžiagos rinkimą, įtraukiant į šį darbą daugiau vyresnės kartos žmonių, pažymėjo aukštųjų mokyklų studentų kraštotyriminkų darbą.

Konferenciją apibendrino V. Morkūnas. Konferencijos pranešimai paskelbti leidinyje „Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1975 ir 1976 metais“.

J. Laniauskaitė

Moksliniai ryšiai

1976.XI.—1977.I Lenkijos MA socialistinių šalių in-to skyriaus vadovas dr. *Henrikas Visneris (Wisner)* rinko medžiagą Vilniuje, konsultavosi su Istorijos in-to istorikais Lenkijos ir Rusijos XVI—XX a. kultūrinių ryšių klausimais.

* * *

1977.II.2—3 In-te lankėsi TSRS MA Etnografijos in-to direktoriaus pavaduotoja ist. k. *L. Terentjeva*. Ji tarėsi dėl galimybės Vilniuje išleisti Pabaltijo etnografinio atlaso dalį, skirtą žemdirbystei. Etnografijos sektoriaus bendradarbius supažindino su atlaso rengimo spaudai eiga, su drabužius kartografuojančiomis bendradarbėmis aptarė jų darbą.

* * *

1977.II.2—10 Etnografijos sektoriuje lankėsi Pabaltijo etnografinio atlaso drabužių dalies kuratorė ist. k. *M. Slava (Ryga)*. Su ist. k. *V. Kulikauskiene* bei *M. Miliuviene* ji derino drabužių kartografavimui skirtus žemėlapius.

* * *

1977.IV.10 TSRS MA Etnografijos in-to Maskvoje organizuotoje konferencijoje, skirtoje dabarties etnografiniams tyrinėjimams, ist. k. *I. Butkevičius* skaitė pranešimą „Šiuolaikinio kaimo etnografiniai tyrinėjimai Lietuvos TSR“.

* * *

1977.IV.15 Etnografijos muziejaus Tartu mieste organizuotoje XIX mokslinėje konferencijoje, skirtoje kaimo ir miesto amatų istorijai, ist. k. *V. Milius* perskaitė pranešimą „Lietuvos kaimo amatininkų dirbinių realizavimo būdai XIX a. pabaigoje—XX a. pirmojoje pusėje“. Konferencijos metu buvo apdovanoti muziejaus visuomeniniai talkininkai, atsuntę daugiausia aprašų, pademonstruotas šeimininkų filmas apie vieną estų puodžių, dalyviai supažindinti su fondais.

* * *

1977.VI.2—3 Etnografijos sektoriuje lankėsi Pabaltijo etnografinio atlaso redakcinės kolegijos narė ist. k. *L. Terentjeva* iš Maskvos ir ist. k. *I. Leinasarė* iš Rygos. Su žemdirbystės dalies autoriais jos tarėsi dėl teksto išplėtimo, žemėlapių datavimo ankstesniu laikotarpiu.

* * *

1977.IX.16 Istorijos in-te lankėsi JAV sociologai ir etnografai *Wiljamas* ir *Tanja Mendeliai*. Svečiai domėjosi dabarties etnografiniais tyrinėjimais, tautiniais santykiais Tarybų Lietuvoje.

* * *

1977.X.6—8 In-to mokslinės tarybos delegacija, vadovaujama direktoriaus *B. Vaitkevičiaus*, lankėsi Minske. Bendrame Baltarusijos ir Lietuvos TSR MA Istorijos in-tų mokslinių tarybų posėdyje, skirtame Spalio šešiasdešimtmečiui, pranešimą „Didysis Spalis ir socialistinės istorijos tyrinėjimai Lietuvoje“ padarė socialistinės istorijos sektoriaus vadovas *H. Šadžius*. Mokslinių tarybų pirmininkai *P. Petrikovas* ir *B. Vaitkevičius* painformavo, su kokiais laimėjimais in-tų kolektyvai sutinka Didžiojo Spalio šešiasdešimtmetį. Posėdyje pasisakė in-to

direktoriaus pavaduotojas *M. Jučas*. Buvo taip pat aptartos tolesnio bendradarbiavimo perspektyvos.

* * *

1977.XI.29 Vilniuje įvyko jungtinis Lietuvos TSR ir Baltarusijos TSR MA Istorijos in-tų gamybinis posėdis, skirtas 1977 m. archeologinių ekspedicijų rezultatams aptarti. Apie I—V a. gyvenviečių tyrinėjimus Baltarusijos TSR teritorijoje kalbėjo Baltarusijos TSR MA Istorijos in-to Archeologijos sektoriaus vadovas *L. D. Pobolis*, apie Dauguvos pakrančių piliakalnių tyrinėjimus — to paties sektoriaus j. m. b. *V. I. Šadyro* ir *L. V. Dunič*. Su Narkūnų (Utenos raj.) piliakalnio tyrinėjimo rezultatais supažindino Lietuvos TSR MA narė koresp. ist. dr. *R. Kulikauskienė*, apie Nevieriškių (Švenčionių raj.) piliakalnio radinius kalbėjo Lietuvos TSR MA Istorijos in-to bendradarbė ist. k. *E. Grigalavičienė* ir apie Žąsino (Šilalės raj.) senkapio radinius — to paties sektoriaus bendradarbė ist. k. *L. Vaitkunskienė*.

* * *

1977.XI.28—XII.2 Leningrade vyko sąjunginė archeologinė konferencija. Ją organizavo TSRS MA Leningrado Archeologijos in-tas. Konferencijoje buvo svarstomi etnogenezės, kultūrinės priklausomybės mezolito-neolito laikotarpiu klausimai. Perskaityta apie 30 pranešimų. Daugiausia dėmesio skirta archeologinės kultūros išskyrimo ir jos apibūdinimo klausimams. Konferencijoje dalyvavo Lietuvos TSR MA Istorijos in-to vyr. m. b. dr. *R. Rimantienė*, skaičiusi pranešimą tema „Nemuno ir Narvos kultūros“ ir j. m. b. *A. Girininkas* — „Narvos ir Nemuno kultūrų ryšiai šiaurės rytų Lietuvos paminkluose“.

* * *

1977.XII.5—6 Istorijos in-te lankėsi TSRS MA Etnografijos in-to direktoriaus pavaduotojai geogr. dr. *S. Brukas*, ist. k. *L. Terentjeva* ir Latvijos Valst. un-to doc. *I. Leinasarė*. Su in-to vadovybe ir „Mokslo“ leidyklos atstovais jie tarėsi dėl Pabaltijo etnografinio atlaso dalies, skirtos žemdirbystės įrankiams, išleidimo, su tos dalies autoriais — dėl teksto išplėtimo, su drabužių dalies autoriais tikslino žemėlapius.

* * *

TSRS Liaudies ūkio pasiekimų parodos Vyriausiasis komitetas Maskvoje 1977.XII.16 d. nutarimu už „Lietuvos TSR istorijos“ IV tomą Istorijos in-tą apdovanojo II laipsnio diplomu, direktorių ist. dr. *B. Vaitkevičių* — sidabro medaliu, už monografiją „Lietuvos valstiečių judėjimas 1861—1914 metais“ ist. k. *L. Mulevičių* — bronzos medaliu.

Ekspedicijos

ARCHEOLOGIJOS PAMINKLŲ TYRINĖJIMAI 1977 METAIS

1977 m. archeologijos paminklus tyrinėjo 13 įstaigų: Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas (toliau — II), Vilniaus Valst. V. Kapsuko universiteto Lietuvos TSR istorijos katedra (VVU), Vilniaus Valst. pedagoginio instituto TSRS istorijos katedra (VVPI), Paminklų konservavimo institutas (PKI), Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinė-metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba (MMT), Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus (IEM), Kauno valst. istorijos muziejus (KVIM), Trakų istorijos muziejus (TIM), Kupiškio, Mažeikių ir Rokiškio kraštotyros muziejai, Alytaus rajono vykdomojo komiteto kultūros skyrius, Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Kretingos rajono skyrius. 44 vietovėse buvo tiriami 46 paminklai. Kai kurių tyrinėjimai baigti (Griniūnai, Vienragiai ir kt.) kitų — tik pradėti (Vaitiekūnai, Plinkaigalis, Pavirvytė ir kt.). Kaip ir praėjusiais metais, ryšium su duomenų rinkimu „Lietuvos TSR Kultūros paminklų sąvado“ pirmiesiems tomams

tyrinėjimai koncentravosi rytinėje respublikos dalyje. Kai kur apsiribota žvalgomojo pobūdžio paminklų kasinėjimais, ieškota duomenų šių paminklų chronologijai.

1977 m. tyrinėta 3 akmens amžiaus stovyklos, 5 piliakalniai ir gyvenvietės prie jų, 3 pilys ar miestai, 4 geležies amžiaus pilkapynai (ištirti 26 pilkapiai), 11 geležies amžiaus senkapių (ištirta apie 190 kapų) bei 11 XIV—XVIII a. senkapių (ištirta apie 260 kapų), be to, kasinėtos 3 spėjamos apeiginės vietos ir 6 neaiškūs paminklai.

MMT, II ir rajonų kultūros paminklų apsaugos inspektoriai žvalgė archeologijos paminklus, tikrino jų būklę, kaupė duomenis apie juos, išaiškino dar keletą pilkapynų ir keletą geležies amžiaus senkapių.

Žemiau pateikiami duomenys apie tyrinėtus paminklus įprasta tvarka — aukščiau minėtomis grupėmis ir alfabetine eile grupėse. Nurodoma tyrinėjusi įstaiga, tyrinėjimų vadovas, apimtis, rezultatai, radinių chronologija.

1. Neolito stovyklos ir gyvenvietės

1. N i d a, Neringoje. II (vad. ist. dr. R. Rimantienė) ketvirtą sezoną tęsė 1974 m. pradėtus vėlyvojo neolito gyvenvietės tyrinėjimus, ištyrė dar 800 m² gyvenvietės ŠR dalyje, surinko daug virvelinės keramikos ir kitų dirbinių. Iš viso per 4 tyrinėjimų sezonus ištirtas 3576 m² plotas.

2. P a k r e t u o n ė, Švenčionių raj., Reškutėnų apyl. II (vad. j. m. b. A. Girininkas) Kretuono ež. V krante ir Kretuonos upelio kairiajame krante aptiko akmens amžiaus stovyklą, ištyrė 412 m², rado kultūrinį sluoksnį iš viduriniojo ir vėlyvojo neolito su tekstiline, Narvos—Nemuno kultūros ir virveline keramika.

3. R e š k u t ė n a i, Švenčionių raj. II (vad. j. m. b. A. Girininkas) žvalgė į V nuo kaimo, Kretuono ež, R krante esančią pelkę, ištyrė 8 m², aptiko vėlyvojo neolito — II tūkstantm. pr. m. e. pradžios kultūrinį sluoksnį.

2. Piliakalniai ir gyvenvietės

1. G i n t a r a i, Kretingos raj., Kartenos apyl. Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Kretingos rajono skyrius (vad. I. Jablonskis) žvalgė Minijos kairiajame krante esantį Vyšnių kalną, rado dviejų suardytų pylimų ir griovio tarp jų žymes.

2. J a u t a k i a i, Mažeikių raj., Tirkšlių apyl. II (vad. ist. k. J. Stankus) į V ir ŠV nuo 1975—1976 m. ištirtos gyvenvietės, Gilupio slėnyje ištyrė 45 m² ir piliakalnio P pašlaitėje — 10 m², rastas 40—70 cm storio suplautos žemės sluoksnis su lipdyta ir žiesta keramika.

3. N a r k ū n a i, Utenos raj., Pakalnių apyl. II (vad. Lietuvos TSR MA narė koresp. ist. dr. R. Kulikauskienė) ir VVU užbaigė 1976 m. piliakalnio aikštelėje pradėtus tyrinėti du 180 m² plotus ir ištyrė trečią 100 m² plotą. Tuo būdu aikštelės P dalyje ištirta 280 m², rastas 1,75—3,3 m storio kultūrinis sluoksnis, kurio žemutinė dalis priklauso I tūkstantm. pr. m. e. ir m. e. pradžiai — brūkšniuotos keramikos kultūrai, o viršutinis — XIII—XIV a.

4. N e v ė r i š k ė s, Švenčionių raj., Bielionių apyl. II (vad. ist. k. E. Grigalavičienė) tęsė 1976 m. pradėtus piliakalnio tyrinėjimus — ištyrė 711 m², aptiko iki 80 cm storio I tūkstantm. pr. m. e. kultūrinį sluoksnį. Tuo būdu per du tyrinėjimų sezonus ištirta 1081 m² su brūkšniuotos keramikos kultūros laikotarpio kultūrinio sluoksniu.

5. V a i t i e k ū n a i, Radviliškio raj., Grinkiškio apyl. II (vad. j. m. b. A. Merkevičius) tyrinėjo į Š nuo kaimo esantį piliakalnį. Aikštelės V ir PV dalyje ištyrė 180 m², rado 0,6—2,4 m storio kultūrinį sluoksnį, kurio žemutinė dalis su lipdyta m. e. pradžios ir I tūkstantm. antrosios pusės keramika, o viršutinė dalis — su II tūkstantm. pradžios žiesta keramika. Piliakalnio pašlaitėje, Vingrio slėnyje esančios gyvenvietės ŠV dalyje ištirta 300 m², aptiktas 0,2—1 m storio m. e. I tūkstantm. kultūrinis sluoksnis su lipdyta keramika lygiu paviršiumi ir grublėta keramika.

3. Pilyys, miestai

1. Klaipėda. PKI (vad. vyr. m. b. V. Žulkus) tęsė pilies teritorijos ŠR dalies tyrinėjimus, ištyrė dalį kiemo prie pilies Š korpuso ir dalį rytinio korpuso pamatų bei rūsių — iš viso 240 m².

Mieste, Danės dešiniajame krante (Melnkaitės g. 3), ištirta 76 m², aptiktas XVI—XVII a. kultūrinis sluoksnius, XVII a. gynybinių pylimų pėdsakai.

2. Merkinė. PKI (vad. vyr. m. b. A. Lisanka) ištyrė kelis šurfsus senamiesčio teritorijoje. Rastas XVI—XVIII a. kultūrinis sluoksnius.

3. Vilnius. PKI (vad. vyr. spec. I. Jučienė) tyrinėjo Žemutinės pilies teritorijos ŠR dalį — senojo arsenalo teritoriją, aptiko iki 7—8 m storio kultūrinį sluoksnį, kurio 2—3 m storio žemutinė dalis yra XIII—XIV a.

4. Geležies amžiaus pilkapynai

1. Kretuonys, Švenčionių raj., Švenčionėlių apyl. IEM (vad. vyr. m. b. E. Butėnienė) tęsė 1976 m. pradėtus pilkapyno tarp Kretuono ir Švento ežerų tyrinėjimus, ištyrė dar 10 pilkapių, iš kurių 7 su VIII—XII a. sudegintų žmonių kapais. Iš viso ištirta 24 pilkapiai.

2. Naravai (Grigiškės), Trakų raj., Kariotiškių apyl. II (vad. ist. k. O. Kuncienė) tęsė 1972 m. pradėtus pilkapyno tyrinėjimus, ištyrė dar 17 pilkapių, kurių 8 aptikti VI—VIII a. sudegintų mirusiųjų kapai. 1972, 1974—1977 m. čia ištirta 50 pilkapių.

3. Vienragiai, Plungės raj., Tverų apyl. VVPI (vad. doc. M. Michelbertas) ryšium su prasidedančiais laukų melioravimo darbais ištyrė suardyto pilkapyno likučius. 1973 m. Telšių kraštotyros muziejus ištyrė čia 3 geriau išlikusius pilkapius. 1977 m. ištirta 450 m², rasti akmenų vainikų likučiai, tačiau nei suardyto pilkapių skaičiaus, nei jų dydžio nepavyko nustatyti. Rasta 16 I—II a. kapų, mirusieji laidoti nedeginti, griaučiai labai sunykę.

4. Visginai, Kaišiadorių raj., Kruonio apyl. TIM (vad. vyr. m. b. A. Blujus) ištyrė Nemuno ardomos kalvelės likučius, rado 2 suardyto pilkapių akmenų vainikų fragmentus ir 1 suardyto IV a. (?) kapo žymes. Mirusysis palaidotas nedegintas.

5. Geležies amžiaus senkapiai

1. Aukštvaris, Kėdainių raj., Gučkampio apyl. MMT (vad. koordinacinės grupės vad. M. Černiauskas) žvalgė apardyto senkapio teritoriją, prie užlyginamos žvyruobės krašto aptiko 3 žmonių apardytus griaučius. Prie vieno iš jų rasta stiklo, emalės ir gintaro karolių, juostinės apyrankės ir kt. III—IV a. įkapės.

2. Baubliai, Kretingos raj., Žalgirio apyl. Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Kretingos rajono skyrius (vad. I. Jablonskis) Minijos krante prie kaimo atliko bandomuosius kasinėjimus, aptiko I tūkstantm. pr. m. e. pabaigos bulviarūšių apardytus sudegintų mirusiųjų kapus urnose, apsuptus akmenų vainikais.

3. Gintarai, Kretingos raj. Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Kretingos rajono skyrius (vad. I. Jablonskis) apie 1,5 km į Š nuo miestelio, Minijos kairiajame krante, Senąja Kartena vadinamoje vietoje ištyrė 50 m² plotą, aptiko I tūkstantm. pr. m. e. pabaigos sudeginto mirusiojo palaikus urnoje ir kapą supusio akmenų vainiko dalį. Apie 100 m į P nuo šių kapų aptikti m. e. pradžios kapai su akmenų vainikais, ištirtas 1 III a. pradžios kapas. Mirusysis palaidotas nedegintas. Greta ariamame lauke rasti 3 XI—XII a. sudegintų mirusiųjų kapai.

4. Griniūnai, Panevėžio raj., Ramygalos apyl. II (vad. ist. k. A. Tautavičius) ir IEM ištyrė kaimo ŠR pakraštyje, Juodos dešiniajame krante buvusio senkapio likučius — 912 m², rado 36 nedegintų žmonių IV—V a. kapus ir 2 sudegintų žmonių VI a. kapus.

5. Kairėnėliai, Radviliškio raj., Grinkiškio apyl. II (vad. ist. k. J. Stankus) ištyrė Šušvės kairiajame krante esančiame senkapyje 300 m², aptiko 15 V—VI a. kapų. Mirusieji laidoti nedeginti, daugelis kapų suardyti.

6. Paistriečiai, Pasvalio raj., Pumpėnų apyl. PKI (vad. vyr. m. b. A. Lisanka) tyrinėjo žvyruobės ir kaimo kapinių suardyto senkapio likučius, ištyrė 490 m², rado 10

kapų, kurių dalis apardyti. Mirusieji laidoti nedeginti, 4 iš jų su V—VIII a. įkapėmis, 2 — su XVII a. įkapėmis, kiti — be įkapių, greičiausiai XVIII—XIX a.

7. Paviųytė (Gudai), Akmenės raj., Vieksnių apyl. Apie 100 m nuo Virvytės deš. kranto, žvyruobės apardytame senkapyje, Mažeikių kraštotyros muziejus (vad. muz. direkt. A. Choldinskaja) ištyrė 700 m², rado 22 X—XI a. kapus. Mirusieji laidoti nedeginti.

8. Plinkaigalis, Kėdainių raj., Krakių apyl. MMT (vad. archeologų grupės vad. E. Jovaiša) žvyruobės apardytame senkapyje ištyrė 193 m², rado 20 V—VI a. kapų. Mirusieji laidoti nedeginti.

9. Slengiai, Klaipėdos raj., Sendvario apyl. PKI (vad. vyr. m. b. V. Žulkus) ir Klaipėdos kraštotyros muziejus žvalgė šalia senų kaimo kapinaičių esantį senkapį. Siekiant nustatyti jo užimamą plotą, iškasti 7 šurfai bendros 54 m² apimties. Trijuose iš jų aptikti X—XII a. sudegintų mirusiųjų kapai.

10. Vaitiekūnai, Radviliškio raj., Grinkiškio apyl. II (vad. j. m. b. A. Varnas) tyrinėjo kaimo esančio senkapio likučius. Tarp sodybų įvairiose vietose ištirta 405 m², aptikta 13 III—IV a. kapų, kurių dalis apardyti. Mirusieji laidoti nedeginti. 1940 m. Kultūros muziejus buvo čia ištyręs 20 m² ir radęs 2 sveikus ir 4 apardytus IV—V a. kapus.

11. Žąsinas, Šilalės raj. ir apyl. II (vad. ist. k. L. Vaitkuskienė) tęsė 1976 m. pradėtus senkapio tyrinėjimus, ištyrė dar 760 m², rado 67 X—XII a. kapus. 65 mirusieji palaidoti nedeginti, 2 — sudeginti. Taigi per du tyrinėjimų sezonus ištirta 1593 m², rasti 128 kapai (iš jų 3 sudegintų mirusiųjų).

Be to, V a. kapų rasta, tyrinėjant XIV—XVI a. senkapį Diktaruose.

6. XIV—XVIII a. senkapiai

1. Aknystėlės, Utenos raj., Leliūnų apyl. Kaimo ŠV dalyje, apardytame senkapyje II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) ištyrė 18 m², rado 4 XVII a. kapus.

2. Aleknai, Raseinių raj., Viduklės apyl. PKI (vad. j. m. b. D. Bešėnienė) ištyrė 655 m², rado 24 XIV—XVII a. kapus.

3. Buivydai, Anykščių raj., Skiemonių apyl., II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) senose kaimo kapinaitėse ištyrė 30 m², rado 10 kapų be įkapių, greičiausiai XVIII—XIX a.

4. Diktarai, Anykščių raj., Skiemonių apyl. II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) tyrinėjo praėjusiais metais žvalgytą senkapį, ištyrė 1175 m², rado 8 V a. kapus ir 92 XV—XVI a. kapus. Iš viso 1976—1977 m. ištirta 1195 m² ir rastas 101 kapas. Iš jų 13 V a. kapų gali būti iš suardytų to laikotarpio pilkapių.

5. Griūtyš, Utenos raj., Mockėnų apyl. Kaimo laukų PR pakraštyje, prie ribos su Biškiemio laukais, kalvelėje, kurioje rasta žmonių kaulų ir XIV—XVI a. papuošalų, II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) ištyrė 40 m² plotą, rado 4 griaučius be įkapių (XVII—XVIII a. kapai?).

6. Kalesninkai, Alytaus raj. Apardyto senkapio ŠV dalyje Alytaus rajono Vykdomojo komiteto kultūros skyrius (vad. vyr. metodistas A. Rybelis) ištyrė 50 m², rado 16 kapų (iš jų 10 apardyti), kai kurie su XVI a. pabaigos—XVII a. įkapėmis.

7. Karmėlava, Kauno raj., KVIM (vad. direktoriaus pavad. K. Gabriūnaitė) tęsė 1975 m. pradėtus V nuo miestelio esančio senkapio tyrinėjimus, ištyrė dar 600 m² ir rado 52 XIV a. antrosios pusės—XVI a. kapus. Tuo būdu per 3 sezonus ištirtas 1450 m² plotas, rasti 124 XIV—XVII a. kapai.

8. Kuosėnai, Kupiškio raj., Aukštupėnų apyl. Rokiškio ir Kupiškio kraštotyros muziejai (vad. Rokiškio kraštotyros muziejaus skyriaus vedėjas S. Juodelis) ištyrė prie Kupiškio—Skapiškio vieškelio buvusiose senose kaimo kapinaitėse 28 m², rado 2 geriau išlikusius griaučius su XVII a. vidurio monetomis.

9. Narkūnai, Utenos raj., Pakalnių apyl. II (vad. Lietuvos TSR MA narė koresp. ist. dr. R. Kulikauskienė) kartu su VVU tęsė 1976 m. pradėtus senkapio kasinėjimus, ištyrė dar 70 m² ir rado 4 XIV—XV a. kapus. Iš viso ištirta 132 m², rasta 11 kapų.

10. Palonai, Radviliškio raj., Baisogalos apyl. II (vad. ist. k. J. Stankus) tyrinėjo žvyruobių suardyto senkapio likučius — išlikusiame kalvelės V pakraštyje ištyrė 72 m², rado 3 griaučius be įkapių.

11. Žiliai, Kupiškio raj., Alizavos apyl. Rokiškio ir Kupiškio kraštotyros muziejai (vad. Rokiškio kraštotyros muziejaus skyriaus vedėjas S. Juodelis) ištyrė senkapyje 332 m², rado 33 kapus, kurių 16 su XVII a. įkapėmis, kiti — be įkapių, greičiausiai XVIII a.

7. Spėjamos apeiginės vietos

1. Jomantai, Šilalės raj., Piliakalnio apyl. II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) patikrino Kupsčio ež. P krante esančios, Gojumi vadinamos kalvos viršų — 35×10 m plotą. Kultūrinio sluoksnio nerasta. Užpelkėjusioje kalvos pašlaitėje ištyrė 47 m², aptiko laužavietę, žiestų puodų šukių.

2. Kilėva, Anykščių raj., Debeikių apyl. II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) ištyrė prie klėties durų stovėjusio akmens su smailiadugniu dubeniu 9 m². Kultūrinio sluoksnio nerasta.

3. Laukagalys, Kaišiadorių raj., Žaslių apyl. II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) ištyrė Aukuro akmens aplinką — 100 m², aptiko laužavietę (spėjama apeigų vietą).

8. Neaiškūs paminklai

1. Aknystėlės, Utenos raj., Leliūnų apyl. Aknystėlio ež. Š krante, kalvelėje, 1964 m. buvo išarta V a. apyrankė su rankos kaulu. II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) kalvelės P ir V šlaite ištyrė 40 m². Kapų nerasta.

2. Antapušinis, Raseinių raj., Viduklės apyl. PKI (vad. j. m. b. D. Bešėnienė) tyrinėjo spėjamą senkapio vietą — ištyrė 127 m², kapų žymių nerasta.

3. Ažugiriai, Utenos raj., Leliūnų apyl., Kermešio ež. P krante, spėjamo senkapio vietoje, II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) ištyrė 60 m², kapų nerasta.

4. Ažuolynė, Anykščių raj., Debeikių apyl., Aknystos kairiajame krante, kalvoje, kurioje rasta žmonių kaulų ir kažkokių dirbinių, II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) ištyrė 45 m². Kapų nerasta.

5. Bėčiūnai, Biržų raj., Nemunėlio Radviliškio apyl. PKI (vad. vyr. m. b. A. Lissanka) tyrinėjo spėjamą senkapio vietą, vadinamą Krievų lauku. Iširta 440 m², kapų žymių nerasta.

6. Leliūnai, Utenos raj., II (vad. ist. k. V. Urbanavičius) miestelio P pakraštyje, plento į Ukmergę kairėje pusėje, spėjamo senkapio ar suardyto pilkapyno vietoje ištyrė 24 m², kapų nerasta.

A. Tautavičius

ISTORIJOS INSTITUTO ETNOGRAFINĖS EKSPEDICIJOS 1977 METAIS

1977 m. etnografinės ekspedicijos tyrinėjo Lietuvos kaimo ir miesto kultūrą ir buitį¹. Etnografiniai tyrinėjimai vyko Akmenės, Alytaus, Anykščių, Biržų, Ignalinos, Joniškio, Kapsuko, Kauno, Kretingos, Lazdijų, Mažeikių, Molėtų, Pakruojo, Pasvalio, Plungės, Prienų, Skuodo, Šakių, Šiaulių, Šilutės, Širvintų, Švenčionių, Telšių, Trakų, Ukmergės, Utenos, Varenos, Vilkaviškio, Zarasų rajonuose ir Baltarusijos TSR Bresto, Gardino ir Minsko srityse. Miestų gyventojų kultūra ir buitis buvo tyrinėjama Kaune, Elektrėnuose ir Vilniuje.

Ekspedicijos prasidėjo balandžio 11 d. ir vyko iki spalio 30 dienos.

Ekspedicijoms vadovavo I. Butkevičius. Pagal tyrimo temas, vietą ir laiką ekspedicijos buvo suskirstytos į 10 grupių.

Temų vykdytojams įvairiais laikotarpiais talkininkavo 3 architektai, 9 dailininkai, 20 vyr. laborantų.

Ekspedicijos dalyviai rinko medžiagą šiomis temomis: 1) žvejyba (V. Morkūnas), 2) gyvulininkystė (R. Merkienė), 3) maistas, girnos (V. Milius, L. Piškinaitė), 4) naujosios Lietuvos socialistinio kaimo gyvenvietės (I. Butkevičius), 5) kolūkiečių gyvenamųjų namų interjeras

¹ Parengta, remiantis ekspedicijos dalyvių ataskaitomis.

(V. Kulikauskienė), 6) kolūkiečių maistas (M. Miliuvienė), 7) darbininkų šeimos butais (P. Kalnius), 8) miestų gyventojų butais ir kultūra (A. Daniliauskas).

V. Morkūnas birželio—liepos mėnesiais tyrinėjo žvejybą Šiaulių, Joniškių, Pakruojo, Biržų, Rokiškio, Utenos, Anykščių, Molėtų, Alytaus ir Lazdijų rajonuose. Toliau buvo renkama medžiaga planinei temai „Žvejyba Lietuvos ežeruose XIX a. pabaigoje—XX a.“ Ekspedicijoje V. Morkūnas pagrindinį dėmesį skyrė atskirų žvejybos įrankių paplitimo arealų nustatymui, žvejybos terminijai išaiškinti. Pastebėta, kad tyrinėjuose rajonuose tradiciniai žvejybos įrankiai baigia nykti. Ekspedicijoje padaryta 40 aprašų bei užpildyta anketų, 150 piešinių, nufotografuota 200 kadru žvejybos įrankių.

R. Merkienė birželio 1—15 d. rinko medžiagą apie gyvulininkystę šiaurinėje Vidurio Lietuvos dalyje, rugpjūčio 22—31 d. — Žemaitijoje. Ekspedicijoje surinkti duomenys leidžia patikslinti ganymo būdų keitimosi laiką, gyvulių šėrimo broožus skirtingose socialinėse ir ekonominėse sąlygose, šieno ir javų gabenimo iš laukų priemonių kitimą, nustatyti XX a. pradžioje naudotus gyvulių gydymo būdus.

Be to, liepos 1—15 d. R. Merkienė rinko palyginamąją medžiagą apie pastatus gyvuliams laikyti, pašarų gabenimo priemonės, jų perdirbimo įrankius ir kitus šėrybos rykus BTSR — Minsko, Gardino, Bresto srityse. Padaryta gyvulininkystės tema 110 aprašų, 17 aprašų apie linininkystę ir 26 informacijos apie girtas, padaryti 137 piešiniai, nufotografuota 500 kadru, įvairių etnografinių objektų.

V. Milius rugpjūčio 2—18 d. Utenos raj. ir pajūrio kaimuose rinko medžiagą apie girtas ir maistą. Pagal išlikusius pavyzdžius ir senesnių valstiečių pasakojimus aprašyta senųjų girtų konstrukcijos, jų vėlesni patobulinimai, sukimui pajungiant vilktą ar vėjo varomus sparnus, panaudojimo kitimas šio amžiaus trečiajame ir ketvirtajame dešimtmetyje. Šie duomenys, kaip papildoma medžiaga, bus panaudoti rengiant spaudai Pabaltijo etnografinį atlasą. Pagal senesnių moterų informacijas V. Milius aprašė XX a. pirmųjų keturių dešimtmečių valstiečių kasdieninius ir proginius valgius. Pajūrio kaimuose apie maistą surinkta medžiaga galės pasitarnauti lietuvių ir latvių liaudies kultūros bendrumams nušviesti. Iš viso V. Milius padarė 24 aprašus, nufotografavo 426 kadrus etnografinių objektų. Apie pastebėtus įsigytinus eksponatus informavo Liaudies buities muziejų.

L. Piškinaite liepos 1—31 d. rinko medžiagą apie girtas Alytaus, Kapsuko, Kauno, Lazdijų, Prienų, Šakių, Vilkaviškio rajonuose. Užpildė apie rankines girtas 30 anketų, padarė 70 kadru fonotruaškų.

I. Butkevičius birželio 1—30 d. tęsė naujųjų kaimo gyvenviečių tyrimus Alytaus, Kapsuko, Kauno, Kėdainių, Lazdijų, Prienų, Šakių, Vilkaviškio rajonuose.

Svarbiausias dėmesys buvo kreipiamas į gyvenviečių gyvenamojo sektoriaus sukūrimą. Buvo fiksuojami ir naujai kaimo gyvenamųjų namų tipai, parengti Alytaus namų statybos kombinato. Be to, buvo tyrinėtas naujųjų kaimo gyvenviečių apželdinimas ir tvarkymas. Surinkta medžiaga papildys kai kuriuos šia tema rengiamos monografijos klausimus.

Ekspedicijos metu padaryta 52 gyvenviečių aprašai, nufotografuota 620 etnografinių objektų, padaryta 120 spalvotų skaidrių. Architektai padarė 233 lapus brėžinių ir piešinių. Šioje grupėje dalyvavęs fotolaborantas K. Vainoras padarė 3000 kadru fonotruaškų.

V. Kulikauskienė liepos 1—31 d. toliau rinko medžiagą tema „Užnemunės kolūkiečių interjeras“ Kapsuko, Šakių, Vilkaviškio rajonuose. Surinkta medžiaga padės pasekti kolūkiečių materialinės kultūros raidą išvystyto socializmo sąlygomis. Užpildytos 284 anketos apie kolūkiečių gyvenamąjį plotą, butų apdailą, baldus ir interjero puošybinius elementus. Padaryti 24 aprašai apie ikikolūkinės Užnemunės gyventojų interjerą. Be to, padaryti 65 baldų ir kitų interjero komponentų piešiniai bei brėžiniai.

M. Miliuvienė liepos 1—31 d. toliau rinko medžiagą apie kolūkiečių mitybą. Užnemunėje. Pagal šiais metais patobulintą anketą, 20-yje ūkių buvo apklaustas 349 šeimos. Medžiaga buvo renkama šiais klausimais: maisto sudėtis, valgių gaminimas, mitybos režimas, visuomeninis maitinimas.

Plačiausiai buvo liečiamas maisto sudėties klausimas — maistui vartojami produktai bei jų kiekis, paruošimo būdai. Tyrimai parodė, kad vartojamų maisto produktų asortimentas labai platus. Daugelis produktų perkama parduotuvėse. Vis daugiau suvartojama pyrago, cukraus. Nustatyta, kad dar daugelyje ūkių visuomeninio maitinimo klausimai neišspręsti.

Tyrinėtoja užfiksavo vieną naujesnių reiškinių — ūkių apmokamų mokinių priešpiečių organizavimą mokyklose.

P. Kalnius ruggpjūčio ir rugsėjo mėnesiais toliau rinko medžiagą apie šiuolaikinę Lietuvos TSR pramonės darbininkų šeimą. Tyrimo objektais pasirinkta Vilniaus „Spartos“ fabriko, Lietuvos VRE ir dvi Kauno gamyklos: J. Greifenbergerio santechnikos dirbinių ir elektromechaninė gamykla „Elektra“. Įmonių darbininkai ir inžinerinis personalas buvo apklausiami pagal anketą „Šiuolaikinė Lietuvos TSR pramonės darbininkų šeima“. Užpildyta 600 anketų. Be to, įmonių kadrų skyriuose buvo renkami duomenys apie dirbančiųjų socialinę ir nacionalinę sudėtį, amžių, išsilavinimą.

A. Daniliauskas liepos ir rugpjūčio mėnesiais Kaune tyrinėjo poslinkius, įvykusius XX a. pramonės darbininkų, taip pat kitų miestietijos sluoksnių vestuvių, vardynų, laidotuvių ir kt. papročiuose bei kultūriniam gyvenime. Be to, buvo rinkta medžiaga ir apie miesto gyventojų materialinę kultūrą. Surinkta medžiaga rodo Lietuvos TSR miestų gyventojų dvasinės ir materialinės kultūros augimą socialistiniu laikotarpiu: darbininkų vestuvės visais atžvilgiais tapo turtingesnės, atgijo kai kurie tradiciniai papročiai. Užpildyta 800 anketų, padaryta 50 aprašų, 100 brėžinių, 500 kadru fotonuotraukų.

Iš viso per ekspedicijas padaryta: 1) aprašų ir užpildyta anketų — 2408 vienetai, 2) brėžinių ir piešinių — 685 lapai, 3) fotonuotraukų — 5316 kadru.

I. Butkevičius

UDK 9(474.5) (093.32)

Referatas

„Lietuvos istorijos metraštis, 1977 metai“. Autorių kolektyvas. Leidykla „Mokslas“, Vilnius, 1978 m. Lietuvių kalba, straipsnių reziumė rusų k., tomo turinys, titulinis lapas ir referatas — lietuvių, rusų, anglų, vokiečių kalbomis, 200 p., tiražas 1500 egz.

„Lietuvos istorijos metraštis“ yra Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos instituto serijinis leidinys, skiriamas svarbiausiems Lietuvos istorijos mokslinių tyrimų rezultatams skelbti, supažindinti visuomenę su respublikos istorikų moksline veikla, kitų respublikų ir užsienio mokslininkų darbais Lietuvos istorijos tyrimo srityje.

Siame tome „Straipsnių ir pranešimų“ skyriuje skelbiami darbai, kuriuose, remiantis archeologiniais duomenimis, nagrinėjama lietuvių tautybės susidarymas, socialinės nelygybės atspindžiai Žemaičių laidojimo paminkluose X—XI a., romėniška sparninė segė iš Vienragių (Plungės raj.), nušviečiamas Lietuvos Komunistų partijos vaidmuo kovoje už Didžiojo Spalio idėjų pergale Lietuvoje bei kai kurie socializmo kūrimo Lietuvoje klausimai, apžvelgiamos Tarybų Lietuvos kraštotyros ištakos. „Publikacijų“ skyriuje skelbiamas Gegužės Trečiosios konstitucijos lietuviškas vertimas. „Recenzijų, apžvalgų, anotacijų“ skyriuje recenzuojami lietuvių, rusų, baltarusių, latvių bei lenkų istorikų, archeologų ir etnografų darbai Lietuvos istorijos klausimais. „Bibliografijos“ skyriuje skelbiama Lietuvos TSR MA Istorijos instituto, taip pat Filosofijos, teisės ir sociologijos skyriaus prie Lietuvos TSR MA Istorijos instituto 1977 metų leidinių bibliografija. „Mokslinio gyvenimo kronikos“ skyriuje skelbiamos istorijos kandidatų disertacijas apgynusių pavardės, mokslinių konferencijų, pasitarimų, archeologinių ir etnografinių ekspedicijų bei Lietuvos TSR istorikų mokslinių ryšių apžvalgos.

UDK 9(474.5) (093.32)

Реферат

«Ежегодник истории Литвы, год 1977» Коллектив авторов. Издательство «Мокслас», Вильнюс, 1978. На литовском языке. Резюме на русском; содержание тома, титульный лист и реферат — на литовском, русском, английском и немецком языках. 200 с. Тираж 1500 экз.

«Ежегодник истории Литвы» является серийным изданием Института истории Академии наук Литовской ССР. В нем публикуются результаты научных исследований по вопросам истории Литвы ученых нашей и других советских республик и зарубежных стран.

В настоящем томе в разделе «Статьи и сообщения» публикуются статьи, в которых рассматриваются образование литовской народности (по данным археологии), отраже-